

Η πολιτισμική διάσταση της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης

Δ.Ρόκος, Καθηγητής Ε.Μ.Π.

1. Πολιτισμός και «Πολιτισμός» της αγοράς και της φερόμενης ως «αιεφόρου» ανάπτυξης

Πολιτισμός, κατά τις εγκυκλοπαίδειες ευρείας κυκλοφορίας αλλά και σύμφωνα με τους πιο αποδεκτούς συμβατικούς ορισμούς του, είναι “το σύνολο των υλικών και πνευματικών φαινομένων που χαρακτηρίζουν μια κοινωνική ομάδα ή ένα έθνος”, ή μ’ άλλα λόγια :

“η συνολική κοινωνική κληρονομιά μιας ομάδας ανθρώπων ή του ανθρωπίνου είδους ως συνόλου, της οποίας η συνέχεια και η ανάπτυξη εξαρτώνται από την ικανότητα του ανθρώπου να μαθαίνει και να μεταβιβάζει τις γνώσεις στις επόμενες γενιές”.

Ο πολιτισμός συνεπώς κάθε κοινωνικής ομάδας και κάθε έθνους, χαρακτηρίζει σε κάθε ιστορική περίοδο το επίπεδο ανάπτυξής τους στα πεδία της επιστήμης και της τεχνολογίας, της παιδείας, των γραμμάτων και των τεχνών, των ιδεών, της φιλοσοφίας, της ηθικής και των σχετικών θεσμών γενικότερα, όπως αυτά πάντα σχετίζονται, αλληλεξαρτώνται και αλληλεπιδρούν με τις αξίες, τον τρόπο και τις σχέσεις παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης υλικών αγαθών (Ρόκος 1998).

Μέσα στα στοιχεία τα οποία συγκροτούν την πνευματική κληρονομιά του ανθρωπίνου είδους είναι αυτονοήτως και “οι θεσμοί και οι μορφές οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης” και συνεπώς και “η αγορά”, (στις διάφορες εκφράσεις της), και μάλιστα ως ένα από τα σημαντικότερα απ’ αυτά, στο βαθμό που “η γλώσσα, οι ιδέες, οι πεποιθήσεις, αλλά και τα έθιμα, οι κώδικες συμπεριφοράς και ηθικής, η τέχνη και η πνευματική δημιουργία γενικότερα” επηρεάστηκαν απ’ αυτήν, αλλά και την επηρέασαν καταλυτικά, σε μια αμφίδρομη γόνιμη και προοδευτική θεωρητικά (σε γενικές γραμμές), διαδικασία αλληλεπίδρασης στις συγκεκριμένες κάθε φορά κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες.

Αυτό βέβαια ίσχυσε ως την οριακή, ιστορικά, στιγμή κατάρρευσης των χωρών του λεγομένου ως τότε υπαρκτού σοσιαλισμού και εγκαθίδρυσης της μονοδιάστατης νέας τάξης πραγμάτων και κυριαρχίας της πεμπτουσίας της, δηλαδή της άγριας και

ασύδοτα ανταγωνιστικής, αυτονομημένης απ' την κοινωνία και την πολιτική και παγκοσμιοποιημένης αγοράς.

Έτσι, τα τελευταία χρόνια, ζούμε και συμμετέχουμε, συνειδητά ή ασυνειδητά και θελημένα ή αθέλητα, στη διαμόρφωση μιας νέας μορφής πολιτισμού, του πολιτισμού της κυριαρχίας πλέον αυτής της αγοράς, η οποία επικαθορίζει, μεταλλάσσει, μεταβολίζει και φέρνει στα μέτρα της όλα τα υπόλοιπα στοιχεία της συνολικής μας κληρονομιάς, φθείροντας, διαφθείροντας και ευτελίζοντάς τα.

Ο καθ' ένας από μας, στην καθημερινή του ζωή, στη δουλειά του, (αν ακόμη έχει), στην αναψυχή και διασκέδασή του, στις ανθρώπινες, κοινωνικές και πολιτικές του σχέσεις και δραστηριότητες, αλλά και στην πολυδιάστατη αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδρασή του με το φυσικό και το κοινωνικοοικονομικό του περιβάλλον, διαπιστώνει και μαρτυρεί αποσπασματικά, ψηφίδες της νέας πραγματικότητας του πολιτισμού της κυριαρχίας της αγοράς που οικοδομείται γύρω του, και όχι χωρίς και τη δική του συμμετοχή, ανοχή και ευθύνη.

Παρακάτω, θα επιχειρήσω να συναρθρώσω και να συνθέσω, στο συγκεκριμένο περιορισμένο χρόνο (και αναγκαστικά χωρίς όλη την απαραίτητη τεκμηρίωση), όσες περισσότερες απ' αυτές τις ψηφίδες μπορέσω για να αποδώσω μια κατά το δυνατόν ολοκληρωμένη και αξιόπιστη εικόνα της νέας πολιτισμικής και πολιτικής πραγματικότητας, για να σκεφθεί ο καθ' ένας μας και ενδεχομένως να επανεξετάσει τη συνολική σχέση του μ' αυτή.

Στη νέα πολιτισμική, πολιτική και αναπτυξιακή πραγματικότητα η οποία τα τελευταία χρόνια επιχειρείται να ψιμυθιωθεί επί το κοινωνικότερο, μέσα από την συστηματική πλήση εγκεφάλου για τις α-νοητές έννοιες, σχεδιασμούς, δράσεις και έργα «βιώσιμης ή αειφόρου» ανάπτυξης, αποθεώνονται τα “νέα προϊόντα” και οι “νέες υπηρεσίες” (Ρόκος 1992, 1998, 2000).

Η έρευνα στα πανεπιστήμια χρηματοδοτείται κυρίως και συνήθως μόνο γι' αυτά. Αδιάφορο αν είναι χρήσιμα ή άχρηστα.

Αν είναι χρήσιμα για κάποιους τόσο το καλύτερο.

Αν όχι, οι έξυπνες ή “έξυπνακίστικες” επιβολής life style καταγιγιστικές και επαναληπτικές προβολές και άμεσες και έμμεσες διαφημίσεις θα καταστήσουν, τόσο τα λιγότερο χρήσιμα για κάποιους, όσο και τα παντελώς άχρηστα απ' αυτά, στην αρχή ελκυστικά, στη συνέχεια “δοκιμαστέα” και τέλος “αποκτήσιμα” και όχι μόνο από τους έχοντες και κατέχοντες αλλά και από όσους ονειρεύονται ένα τέτοιο είδος ευτυχίας.

Έτσι οι πολίτες, (δημιουργοί, παραγωγοί, επιστήμονες, τεχνίτες), μετατρέπονται αργά αλλά σταθερά σε “πωλητές” της γνώσης, του ταλέντου, της δεξιότητας και της ευστροφίας τους, γιατί τα πορίσματα της έρευνας, της καλλιτεχνικής δημιουργίας τους και της παραγωγικής τους κοινωνικής δραστηριότητας γενικότερα θα πρέπει να μπορούν να πωληθούν στις υφιστάμενες, ή ν’ ανοίξουν και να επεκτείνουν νέες αγορές, στο παγκοσμιοποιημένο ομογενοποιημένο παζάρι του πλανητικού χωριού μας.

2. Πολιτισμός και πολιτική της αγοράς και της «βιώσιμης» ανάπτυξης

Αναπόδραστες συνέπειες μιας τέτοιας εξέλιξης, στον αγοραίο πολιτισμό της κυριαρχίας του χωρίς όρια και ηθική ανταγωνισμού, είναι μεταξύ άλλων:

- η ραγδαία επεκτεινόμενη και διαρκώς και χωρίς αρχές εντεινόμενη συγκέντρωση, συγκεντροποίηση και συσσώρευση κεφαλαίου, πληθυσμών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, χωρικά και χρονικά, (ή η αποκέντρωση, μόνον όταν η εκμετάλλευση των ανθρωπίνων και φυσικών διαθεσίμων της περιφέρειας είναι μακροπροθέσμως ασφαλής και ιδιαιτέρως κερδοφόρος), με δυσμενέστερες πάντα επιπτώσεις στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον,
- οι αλληπάλληλες συγχωνεύσεις των μεγάλων πολυεθνικών εταιρειών, κυρίως υψηλής τεχνολογίας (και όχι μόνο) και η ασφυκτική και μονοδιάστατη χειραγώγηση της τεχνολογίας από την συνεχώς διευρυνόμενη αγορά τους,
- η ανεργία πολλές φορές και ατεκμηρίωτη αποθέωση του «ιδιωτικού» έναντι του «κοινωνικού»,
- η ισοπεδωτική επιβολή σε πλανητικό επίπεδο ενιαίων και μαζικών προτύπων ζωής και πολιτισμού αλλά και μοντέλων παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης ,
- η σταδιακή εξαφάνιση των τοπικών πολιτισμών και παραδόσεων και
- η αναπόδραστη διαπλοκή των συμφερόντων της νέας –μεταδιπολικής- τάξης της μόνης πλέον υπερδύναμης, της αγοράς και των θυγατρικών της ΜΜΕ και δικτύων πληροφοριών, με αυτά των όπου γης πολιτικών τους υπαλλήλων και των εμπίσθων ή «ιδεολόγων» απολογητών τους.

Το παζάρι του πολιτισμού της αγοράς στήνεται στο κενό της πολιτικής και στην πολιτική του κενού τα οποία βιώνουμε αδιαμαρτύρητα εσχάτως, ως μονίμως ενδημούσα αλλά και επιδημική κρίση.

Το “κενό της πολιτικής” διαπιστώνεται τα τελευταία χρόνια με ραγδαία αυξανόμενους ρυθμούς, από την απογοήτευση, την αποστασιοποίηση, την αδιαφορία, την αδράνεια ή και την αποστροφή των πολιτών απ’ αυτή, ως καθημερινή άσκηση και βίωση των δικαιωμάτων τους, αλλά και ως συνειδητή, συνεπή και συνεχή εκπλήρωση των υποχρεώσεων και των ευθυνών τους.

Στο “κενό της πολιτικής”, τη θέση των οραμάτων, των ιδεών, της θέλησης, της διαθεσιμότητας, της έμπνευσης και της γόνιμης, δημιουργικής και αποτελεσματικής συμμετοχής των πολιτών στα κοινά, καταλαμβάνει η παθητική θέαση της δράσης των διαχειριστών της, τους οποίους εν τούτοις οι πολίτες εξουσιοδοτούν με την ψήφο τους γι’ αυτό, στη συνέχεια τους λοιδορούν για να τους ξαναεξουσιοδοτήσουν στις επόμενες εκλογές και πάλι να δρουν πολιτικά εν ονόματί τους.

Έτσι, στο κενό της πολιτικής ασκείται η πολιτική του κενού, στην οποία ανθούν η ίλιγγιώδης απόκλιση των έργων από τα λόγια και η διαπλοκή των έτσι και αλλιώς αλληλέγγυων συμφερόντων επαγγελματιών της πολιτικής, κομμάτων εξουσίας, αλλοτριωμένων συνδικαλιστικών ηγεσιών, συγκροτημάτων των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας και Ενημέρωσης, μεγάλων πολυεθνικών και μη εταιρειών αλλά και το κυριότερο του διεθνούς παράγοντα, (στη μονοδιάστατη πλέον εκδοχή της νέας τάξης), με μοναδικό σκοπό την απόκτηση και διατήρηση της αμοιβαία συμφέρουσας εξουσίας και/ή ηγεμονίας.

Το κενό αυτό το καταλαμβάνει πλέον η μόνη κυρίαρχη δύναμη, “η αγορά”, με τους πολιτικούς της υπαλλήλους ως χαμηλόβαθμους διαχειριστές της, τους παρατρεχάμενους της κάθε εξουσίας πανεπιστημιακούς και ερευνητές, τους από “ιδεολογία” και όχι από ανάγκη ή δουλικότητα λάτρεις και απολογητές του κάθε “καινούργιου” εκσυγχρονιστές, και τα εξασκημένα να εγκαταλείπουν έγκαιρα το παλιό και να ανεβαίνουν επιδέξια στο κάθε καινούργιο τραίνο στελέχη “της παλιάς κατάστασης πραγμάτων”.

Η έρευνα, ο σχεδιασμός, ο προγραμματισμός και οι καινοτομικές πραγματοποιήσεις στα πεδία της κινητής τηλεφωνίας, της τηλεόρασης υψηλής ευκρίνειας, των λεωφόρων της πληροφορίας, της τηλεματικής γενικότερα, των διαστημικών εφαρμογών, των δικτύων μεταφορών και τηλεπικοινωνιών και των ηλεκτρονικών διαδικτύων, ενώ προβάλλονται ως στοιχεία προόδου στην κατεύθυνση επίτευξης της «βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης» (Ρόκος 1998, 2000), στην πράξη υπηρετούν περίπου αποκλειστικά τον πολιτισμό της κυριαρχίας της αγοράς και όσους με τη

θέλησή τους ή αναγκαστικά ενσωματώνονται ή συνεισφέρουν στις διαδικασίες του, διευρύνοντας ή επεκτείνοντας τη δυναμική του (Ρόκος 2000).

Μια ενδιαφέρουσα άσκηση για το ποιοι, πόσο και γιατί καρπούνται τα αγαθά π.χ. της κινητής τηλεφωνίας στην Ελλάδα, θα μπορούσε να κάνει κάποιος διαβάζοντας τις μικρές αγγελίες της εφημερίδας “Τα Νέα” το 1998 και πολλών άλλων μέχρι σήμερα. Τα ποσοτικά και ποιοτικά συμπεράσματά του θα είναι εξαιρετικά χαρακτηριστικά.

Στην “αγορά” της πολιτικής, ρυθμιστικό ως και καθοριστικό ρόλο παίζουν τα βασικά αγοραία πολιτισμικά εργαλεία της, η προβολή, η διαφήμιση και το marketing.

Παλαιοί και άθλιοι πολιτικοί μπορούν τεχνηέντως, αν αυτό ωφελεί την “αγορά”, να αναδειχθούν ως οι χρυσές εφεδρείες «της σωφροσύνης και του ρεαλισμού», με συστηματική καμπάνια ωραιοποίησης του γνωστού και αποκρουστικού (για τους παλιότερους τουλάχιστον) παρελθόντος τους.

Νέοι και φιλόδοξοι πολιτικοί μπορούν να καθιερωθούν ως «η ελπίδα του αύριο», αν πείσουν ότι είναι εξ ίσου ρεαλιστές και θυσιάσουν στο βωμό της ανέλιξής τους τους αγώνες, το ήθος, τη συνέπεια και τις ικανότητές τους, εξαργυρώνοντας τις περγαμηνές τους και πείθοντας ότι απαλλασσόμενοι από το “έρμα” τους, (παρελθόν, ιδέες, αρχές και πρακτικές) ή και καταναλώνοντάς το επιτήδεια, μπορούν εύκολα να μεταλλαγούν, να μεταβολισθούν, να προσαρμοσθούν, να εκσυγχρονισθούν μ’ άλλα λόγια, για να υπηρετήσουν δυναμικά, με ευελιξία και ευκαμψία το αναδυόμενο νέο είδος πολιτικής.

Χαρακτηριστικό στοιχείο της προσωπικότητας αυτών των παλαιών και νέων πολιτικών είναι ότι ποτέ δεν σχεδιάζουν και δεν προγραμματίζουν, στερούνται στρατηγικού οράματος και έλκονται ή ακόμα και υποτάσσονται εύκολα, χωρίς τεκμηρίωση, δικαιολόγηση και ενδοιασμούς σε ετεροπροσδιορισμένες στρατηγικές και επιλογές.

Και αν σχεδιάσουν και προγραμματίσουν, ποτέ δεν τηρούν τα σχέδια και τα προγράμματά τους.

Η έλλειψη ευθύνης, η ανευθυνότητα και η ανεπάρκειά τους εικονογραφούνται πιστά όταν π.χ. πάντα, μετά από αναμενόμενες με μαθηματική ακρίβεια για συγκεκριμένους λόγους φυσικές και τεχνητές καταστροφές, επισκέπτονται τον τόπο της καταστροφής και παρουσία όλων των ΜΜΕ εξαγγέλλουν “την συγκρότηση επιτροπής ειδικών” η οποία θα εκδώσει το πόρισμά της εντός δύο μηνών, ή την διενέργεια ΕΔΕ (ένορκης διοικητικής εξέτασης) για “τον καταλογισμό των ευθυνών, όπου και αν αυτές υπάρχουν”.

- Είναι οι ίδιοι που στο παρελθόν, παραμονές εκλογών νομιμοποίησαν αυθαίρετα στις κοίτες ποταμών και ρεμάτων που πλημμύρησαν και έπνιξαν κατ' εξακολούθηση τις ίδιες γνωστές περιοχές.
- Είναι οι ίδιοι που επέτρεψαν την έκδοση νομίμων πολεοδομικών αδειών για ανέγερση πολυτελών κατοικιών σε καμένες από δόλιους εμπρησμούς και κατά το Σύνταγμα και τους Νόμους “αναδασωτέες εκτάσεις”.
- Είναι οι ίδιοι που εξαγγέλλουν για εκατοστή φορά το ίδιο έργο που ποτέ εν τούτοις δεν γίνεται, ή τη λήψη των ίδιων μέτρων που ποτέ δεν θεσμοθετούνται και δεν υλοποιούνται.
- Είναι οι ίδιοι που «εξυγιαίνουν» εξακολουθητικά τον ίδιο ασθενή δημόσιο οργανισμό καθιστώντας τον ετοιμοθάνατο.

Είναι οι ίδιοι τέλος, που προπαγανδίζουν ότι όλες οι πολιτικές τους επιλογές εναρμονίζονται απολύτως με τις αρχές, τις αξίες και τον πολιτισμό, της ανταγωνιστικής «βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης», προσδιορίζοντας με την συγκεκριμένη τους πρακτική την ποιότητα και τη φύση της.

Με την ευμενώς ανεκτική έως και δουλική πολιτική τέτοιας ποιότητας πολιτικών προς τους εκπροσώπους του μεγάλου κεφαλαίου και των πολυεθνικών, όλο και περισσότερα πολιτισμικά αγαθά αγοραιοποιούνται, με μια εκχυδαϊσμένης μορφής αντίληψη και πρακτική για την υπό κανονικές συνθήκες ευγενή φύση της «χορηγίας». Πέρα απ' την εκχώρηση, χωρίς καμιά αντικειμενική διαδικασία και αξιολόγηση, καίριων επιλογών σε σημαντικότερους τομείς του πολιτισμού, σε «ημετέρους», «φίλους», «συμπαραστάτες» πάσης φύσεως, ή ιδιαίτερα –δικαίως ή αδικως- προβεβλημένες προσωπικότητες, κανένα πραγματικά υψηλής ποιότητας πολιτισμικό γεγονός, (εκτός από τις δωρεάν επετειακές φαραωνικές γιορτές και πανηγύρεις για ένα κοινό που ξεχνάει και για να ξεχνάει τον άρτο με τα θεάματα), δεν γίνεται χωρίς την οικονομική συμβολή και σκόπιμη μακροπρόθεσμη επένδυση συνήθως πολιτισμικά απολύτως αδιάφορων ή και όψιμα εκπολιτισθέντων χορηγών και των εταιρειών τους.

Έτσι, π.χ. είναι αδύνατον για ένα μέσου εισοδήματος πολίτη να μπορέσει και όχι μόνο για οικονομικούς λόγους να απολαύσει με την οικογένειά του ένα σημαντικό πολιτισμικό γεγονός, μια που θα είναι αδύνατο, ακόμη και την πρώτη μέρα διάθεσης εισιτηρίων για το γεγονός αυτό, να βρει εισιτήρια, στο βαθμό που οι ευγενείς χορηγοί έχουν προαγοράσει το μεγαλύτερο ποσοστό τους για να το διαθέσουν για λόγους

ευγενούς marketing στους πελάτες τους και σε πρόσωπα τα οποία με τον ένα ή άλλο τρόπο μπορούν να επηρεασθούν θετικά ή να επηρεάσουν θετικά επιθυμητές εξελίξεις στις επιχειρηματικές προσδοκίες τους.

Τα ΜΜΕ τώρα, είτε προβάλλοντας καταγιγιστικά ή στηλιτεύοντας ισοπεδωτικά, ή γελοιοποιώντας συλλήβδην τους επαγγελματίες πολιτικούς και τα “έργα” τους, αλλά και τους επιχειρηματίες εθίζουν απ’ την άλλη μεριά τον πολίτη στον πολιτισμό της παθητικότητας του θεατή, στην γενικευμένη απόρριψη δίκαιων και αδίκων και στη γενική ισχύ της λογικής : “αφού αυτός ανεβαίνει έτσι, (ή τα καταφέρνει έτσι), γιατί όχι και εγώ”.

Στην πολιτική “του κενού” και του πολιτισμού “της αγοράς” δεν υπάρχει και δεν χρειάζεται ποτέ “πρόβλεψη”, “πρόνοια”, ενδελεχής διερεύνηση εναλλακτικών λύσεων για τα γνωστά, διαρκώς διογκούμενα και οξυνόμενα προβλήματα, ή ολοκληρωμένη μελέτη όλων των διαστάσεων και παραμέτρων τους και των σχέσεών τους με το φυσικό, πολιτισμικό και κοινωνικοοικονομικό τους γενικότερα περιβάλλον.

Δεν χρειάζεται ακόμη τεκμηριωμένη λήψη των αποδεικτικά βέλτιστων και κατανοητών απ’ τους πολίτες αποφάσεων, συστηματική εφαρμογή τους, διαδικασίες αξιόπιστων ελέγχων της υλοποίησής τους αλλά και απόδοσης ευθυνών ή επαίνων στους κάθε φορά υπευθύνους.

3. Ο πολιτισμός της αγοράς και η αλληλέγγυα λειτουργία των ΜΜΕ

Οι πολιτικοί του πολιτισμού “της αγοράς της πολιτικής” απευθύνονται σε μια κοινωνία “του φαίνεσθαι”, στην οποία μόνη πραγματικότητα είναι η τηλεοπτική και η ζωή των ανθρώπων είναι “εικονική” (virtual).

Σ’ αυτή την πραγματικότητα, πολιτικοί και πολίτες αποτελούν πρωταγωνιστές και κομπάρσους σε μικρής ή μεγάλης θεαματικότητας σειρές εκπομπών στις οποίες απρόσωπο, ανώνυμο, χειροκροτούν, εκστασιαζόμενο, διαπληκτιζόμενο ή αλληλοσφαζόμενο το κοινό παραιτείται καθημερινά απ’ τον ρόλο του ενεργού πολίτη, είτε συναισθανόμενο την αδυναμία του ν’ αλλάξει σ’ αυτές τις συνθήκες τα πράγματα ή βυθιζόμενο στη γλυκειά νάρκη της ανυπαρξίας.

Στην “πολιτική του κενού και της αγοράς” :

- πράγματα που δεν πρόκειται ή δεν είναι δυνατό να “φανούν”, δεν χρειάζεται να γίνουν και δεν γίνονται και

- τα πρόσωπα υπάρχουν μόνο όταν “φαίνονται” ή μόνο για να “φαίνονται” και τελικά δεν είναι πρόσωπα, αλλά οι εικόνες τους και μάλιστα οι προσχεδιασμένες ή μεθοδικά προσχεδιαζόμενες, άλλοτε επιλεκτικά και καταιγιστικά προβαλλόμενες και διαφημιζόμενες ή συστηματικά διασυρόμενες, (αλλά σε κάθε περίπτωση αναμεταδιδόμενες και διατηρούμενες στην επικαιρότητα) και άλλοτε “διαπαιδαγωγικά” ή υπαινικτικά αποσυρόμενες για να επανέλθουν “υπό όρους και προϋποθέσεις”.

Έτσι, έχουμε “εικόνες” προσώπων :

- που φαίνονται και επιδεικνύονται ως διαρκώς και μονίμως παρόντα και “επιτόπου”, ενημερωμένα επί παντός επιστητού και ευαισθητοποιημένα για όλες τις αδικίες του κόσμου ετούτου,
- που “δηλώνουν” ακατάσχετα παντού για οτιδήποτε και οποιονδήποτε,
- που γενικώς, κατά περίπτωση, συμπαρίστανται, αντιτίθενται και κριτικάρουν απ’ υψηλού και εκ του ασφαλούς, καταγγέλλουν, προβάλλουν, επαινούν, οικτίζουν και σχολιάζουν, υποδηλώνοντας με τον τρόπο αυτό την αγωνία τους να διατηρηθούν στην αγορά, να ανεβάσουν την “τιμή” τους ανεξάρτητα απ’ την αξία τους, να επιβεβαιώσουν την επωνυμία τους, να συναγελασθούν και να συναγελάζονται με άλλους πιο επώνυμους απ’ αυτούς, μ’ άλλα λόγια για να υπάρξουν ως οι εικόνες των μύχιων φιλοδοξιών τους.

4. Οι αναπόδραστες συνέπειες του πολιτισμού της κυριαρχίας της αγοράς και της ανταγωνιστικής «βιώσιμης» ανάπτυξης

Το ίδιο κενός και εικονικός είναι όμως όχι μόνο ο συμπολιτευτικός και αντιπολιτευτικός λόγος προς κάθε ηγεμόνα και ηγεσία, αλλά και ο κάθε εξουσιαστικός και αντιεξουσιαστικός λόγος όπως και ο κάθε χειραγωγών αλλά και ο υποτίθεται χειραφετικός λόγος, όπως άλλωστε και αυτός του υπογράφοντος.

Και αυτό, γιατί όλοι εκφωνούνται εν κενώ, μια που οι πολίτες ή πήγαν στο σπίτι τους, μετρώντας την αδυναμία τους ως μονάδες (ή ομάδες που κατέχουν την “αλήθεια”), ή κορυβαντιούν (ποιόν άραγε) τρομοκρατώντας, ή γοητεύονται απ’ τις σειρήνες της (έτσι κι αλλιώς μικρής) εικονικής ζωής μας, διεκδικώντας μια μικρή θέση στο τέλμα της ή ένα μικρό μερίδιο εικονικής ευτυχίας στο προσκήνιό της.

Και τι μένει τότε, τι μπορεί να γίνει, αν κάτι ακόμη μπορεί ;

Η γνώμη μου είναι, και την είπα πολλές φορές ως πολίτης και όχι ως κήνσορας, ότι πρέπει να ξαναμάθουμε, όσοι μπορούμε, να συζητάμε απλά, ανυπόκριτα και ανυστερόβουλα.

Να δούμε λίγο πέρα απ' τη μύτη μας, μ' άλλα λόγια να δούμε :

- τι επέρχεται, όταν οι λίγοι πλούσιοι γίνονται ακόμη λιγότεροι αλλά πολύ πλουσιότεροι και όταν οι πολλοί φτωχοί γίνονται ακόμη περισσότεροι και πολύ φτωχότεροι,
- τι επέρχεται, όταν αγαπούμε τους οικονομικούς πρόσφυγες όταν δεν τους πληρώνουμε καθόλου ή όταν τους πληρώνουμε λίγο, και όταν με οποιοδήποτε παράπτωμά τους τους σιχαινόμαστε ως εγκληματίες,
- τι επέρχεται, όταν επικαλούμαστε την προσήλωση στο Διεθνές Δίκαιο και τις Διεθνείς Συμβάσεις τη στιγμή που η διεθνής κοινότητα και κυρίως η νέα τάξη δεν τα σέβεται όταν δεν έχει συμφέρον απ' αυτά,
- τι επέρχεται, όταν η κυρίαρχη αγορά κατορθώνει να μετατρέπει σε πλασιέ όπλων τους υπουργούς της μόνης υπερδύναμης και όχι μόνο, συντηρώντας, αναπαράγοντας αλλά και προκαλώντας ελεγχόμενες τοπικές, εμφύλιες αλλά και γενικευμένες εντάσεις και πολεμικές συρράξεις για την κατανάλωση του παλαιωμένου στρατιωτικού υλικού, και την ανάπτυξη έρευνας για νέα προηγμένα τεχνολογικά οπλικά συστήματα και την σε συνθήκες πράξης δοκιμή της αποτελεσματικότητάς τους.
- τι επέρχεται, όταν το ξέπλυμα του μαύρου χρήματος γίνεται τόσο εύκολα και τόσο «νόμιμα» υπό την ανοχή, την ευμενή ουδετερότητα, ή και την συνεργασία, εκλεγμένων κυβερνήσεων αλλά και των “ηθικότερων” αντιπολιτεύσεων τους,
- τι επέρχεται, όταν η χαρά της δημιουργίας, της διδασκαλίας και της έρευνας στα ΑΕΙ γίνεται π.χ. στην Ελλάδα του εκσυγχρονισμού και της «βιώσιμης ανάπτυξης» δια νόμου “6 ώρες υποχρεωτική διδασκαλία”, είκοσι μόνο ώρες παρουσίας την εβδομάδα και θερμή ενθάρρυνση της ελευθεριο-επαγγελματικής δραστηριότητας για όλα τα μέλη ΔΕΠ πλήρους απασχόλησης, αλλά και
- τι επέρχεται, όταν εμείς οι απλοί πολίτες και εργαζόμενοι βαφτίζουμε τα κάθε είδους προνόμιά μας σε αδιαπραγμάτευτες “αξίες” και “κατακτήσεις”, διακυβεύοντας, συνειδητά ή ασυνειδητά, πολύ περισσότερα απ' όσα φανταζόμαστε. Γιατί ενώ όντως απ' τη μια μεριά είναι η ανικανότητα, η

ανεπάρκεια και τα συμφέροντα των κυβερνήσεων, των αντιπολιτεύσεων και των διοικήσεων, που υπηρετούν συνειδητά ή ασυνείδητα τον πολιτισμό της κυριαρχίας της αγοράς ευαγγελιζόμενες την «βιώσιμη ανάπτυξη» ως πανάκεια, απ' την άλλη, μας κλείνει πονηρά το μάτι η πλήρης διάλυση και καταστροφή, στην οποία δεν θα πρέπει να οδηγηθούμε όπως επιθυμεί η κυρίαρχη αγορά με τη "λεβεντιά" μας.

(Αν η τελευταία παράγραφος κάνει μερικούς φίλους που ενδεχομένως συμφωνούσαν ως εκεί, να προβληματισθούν: "με ποιον επιτέλους είναι ο υπογραφόμενος, με το λιοντάρι ή με μας", θα ήθελα να παρακαλέσω να ειδικολογήσουν στη συζήτηση που θ' ακολουθήσει "ποιοι είμαστε άραγε εμείς", οι οποίοι σ' αυτό που γίνεται γύρω μας, δεν έχουμε καμιά απολύτως ευθύνη.

5. Η πολιτισμική διάσταση της αξιοβίωτης ολοκληρωμένης ανάπτυξης

Με όσα αναφέρθηκαν ως εδώ πιστεύω ότι τεκμηριώθηκε επαρκώς ότι η κρατούσα οικονομική, πολιτική και πολιτισμική αντίληψη για μίαν ανάπτυξη στην οποία κυριαρχούν οι παγκοσμιοποιημένες αγορές και ο ανηλεής ανταγωνισμός βρίσκεται στον αντίποδα της αντίληψης για την Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και τις σχετικές αρχές, αξίες και πρακτικές της (Ρόκος 1967, 1970, 1972, 1975, 1977, 1980, 1986, 1988, 1993, 1994, 1995, 1998).

Στον αντικειμενικά πολυδιάστατο αξιολογικό όρο "Ανάπτυξη", στον οποίο κάθε επιστημονική πειθαρχία, αλλά και κάθε ιδεολογία, κοσμοθεωρία, κοινωνική οργάνωση, κοινωνική ομάδα και οι πολίτες ως πρόσωπα, άτομα, παραγωγοί, εργαζόμενοι, επιστήμονες και δημιουργοί δίνουν διαφορετικό νόημα και περιεχόμενο, υπερτιμώντας σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, ή υποτιμώντας αντίστοιχα κάποιες απ' τις διαστάσεις της, απέδωσα (Ρόκος 1998) με τον επιθετικό προσδιορισμό Ολοκληρωμένη την θετικά φορτισμένη έννοια της αρμονικής, ειρηνικής με τη φύση και τον άνθρωπο και συνεργιστικής σχέσης, αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης των θεμελιακών συστατικών της, δηλαδή του "οικονομικού", του "κοινωνικού", του "πολιτικού", του "τεχνικού/τεχνολογικού" και του "πολιτισμικού" ενεργήματος.

Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη, είναι γι' αυτό και Αξιοβίωτη, προεκτείνοντας, βαθαίνοντας και δυναμώνοντας ριζοσπαστικά την, [μετά το 1976 και κυρίως μετά το 1980 με τη δημοσίευση της World Conservation Strategy, αλλά και το 1987 με τη

δημοσίευση της Έκθεσης της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη του ΟΗΕ (World Commission on Environment and Development), "Our Common Future"], θετική (από την άποψη της ανάγκης διατήρησης των φυσικών διαθεσίμων και για τις επόμενες γενιές) αλλά μερική μόνο και συντηρητική έννοια της "Βιώσιμης" ή "Αειφόρου" Ανάπτυξης (Ρόκος 1998), η οποία όμως όπως αποδείχθηκε (Ρόκος 2000) είναι πλέον απολύτως α-νόητη στο βαθμό που καθοριστικό πυρηνικό της στοιχείο είναι ο ανταγωνισμός του αγοραίου κατεστημένου πολιτισμού μας.

Στο έκτο συνέδριο του Τομέα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων «**Προβλήματα Σοσιαλισμού**» το 2000 είχα την ευκαιρία να επιχειρηματολογήσω για την οικονομική, την πολιτική και την κοινωνική διάσταση της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης και στο δεύτερο διεπιστημονικό διαπανεπιστημιακό συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του Μετσόβιου Κέντρου Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π. το 1998 με θέμα «**Τεχνολογία, Πολιτισμός και Αποκέντρωση**» ν' αναφερθώ αναλυτικά στην τεχνολογική της διάσταση.

Σήμερα θα επιχειρήσω να τεκμηριώσω την πολιτισμική της διάσταση.

Η Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί μόνο όταν οι ανθρώπινες κοινωνίες αποκτήσουν την πεποίθηση και διαμορφώσουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις ατομικής και συλλογικής μόρφωσης, βούλησης και δράσης όλων των πολιτών τους, να αξιοποιήσουν την επιστημονική και διεπιστημονική μεθοδολογία, την τεχνολογική πρόοδο, την εργασία, τη δημιουργικότητα και τη φαντασία τους, με βάση τις πανανθρώπινες αξίες της ειρήνης, της δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης, της πολιτικής οικονομικής και κοινωνικής δημοκρατίας και ηθικής, της δημιουργικής άμιλλας, του μέτρου και του σεβασμού στη φύση και τους πολιτισμούς των ανθρώπων, για μια καλύτερη ζωή σ' έναν καλύτερο κόσμο.

Η πολιτισμική διάσταση της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης είναι αντικειμενικά, η θεωρητικά, ηθικά και πρακτικά ισχυρότερη των διαστάσεών της, στο βαθμό που οι πολιτισμοί του ανθρώπου συγκρότησαν και συνέβαλαν στον χρόνο και το χώρο στην εξέλιξη των αξιών, των αρχών, των μορφών, των δομών, των λειτουργιών, και των τύπων κοινωνικής οργάνωσης, στην «ανάπτυξη», αλλά και τη διαρκή αλληλεπίδραση της οικονομίας, της κοινωνίας, της πολιτικής, της παιδείας, της έρευνας και της τεχνολογίας.

Έτσι, με τον ένα ή άλλο τρόπο εμπεριέχει και θα έπρεπε αυτή να επικαθορίζει την οικονομική, την πολιτική, την κοινωνική και την τεχνική/τεχνολογική διάσταση μιας

ειρηνικής, διαλεκτικά αρμονικής και φιλικής για τον άνθρωπο και τη φύση, (της οποίας ως διαλεκτικής ενότητας της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας αυτός αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο), ανάπτυξης.

Μιας ανάπτυξης δηλαδή που δεν θα κυριαρχείται από τον ανταγωνισμό των αγορών, του πολυεθνικού χρηματοπιστωτικού και χρηματιστηριακού κεφαλαίου, των κρατών, των λαών, των υπερεθνικών επιθετικών και «αμυντικών» συμφώνων και των οικονομικών και νομισματικών ενώσεων, αλλά και των ανθρώπων ως επιστημόνων, εργαζομένων, δημιουργών, παραγωγών και επιχειρηματιών, δεν θα αναγνωρίζει ως υπέρτατη αξία την αντί πάσης θυσίας μεγιστοποίηση του άμεσου κέρδους, δεν θα ομνύει στο όνομα της παγκοσμιοποίησης και της αναπόδραστης ομογενοποίησης, ισοπέδωσης και εξαφάνισης των πολιτισμών ως αναπόφευκτου μονόδρομου προόδου της «ανθρωπότητας», [περιοριζόμενης εξ ορισμού σ' εκείνο το ποσοστό των προνομιούχων, (20% του παγκόσμιου πληθυσμού) που γίνεται και θα γίνεται διηλεκώς πλουσιότερο, ενώ το 80% θα γίνεται συνεχώς φτωχότερο] και δεν θα υποτάσσεται στις επιταγές της αόρατης πλανητικής υπερκυβέρνησης του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Διεθνούς Τράπεζας, όπως αυτή εκφράζεται από την κυρίαρχη οικονομική και στρατιωτική της υπερδύναμη, τις ΗΠΑ.

Στην έννοια της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, αντικειμενικά από τη φύση της οικουμενικού χαρακτήρα και πλανητικής κλίμακας και σημασίας, η πολιτισμική της διάσταση, μ' άλλα λόγια η συμβατή μ' αυτήν πολιτισμική ανάπτυξη:

- σέβεται και διαφυλάσσει τους τοπικούς πολιτισμούς, την αυτόχθονη γνώση, το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον, τις αντιλήψεις, τις σκέψεις, τις δοξασίες, τα έθιμα, τις παραδόσεις των ανθρώπων, όπου γης, όχι ως απονεκρωμένο μουσειακό υλικό τουριστικής αξιοποίησης αλλά ως ζωντανά και δημιουργικά στοιχεία ειρηνικής συνύπαρξης και δημιουργικής αλληλεπίδρασης και ανάπτυξης των πολιτισμών της ανθρωπότητας,
- αναγνωρίζει το θεμελιώδες δικαίωμα όλων των μελών κάθε κοινωνικής οργάνωσης να συμμετέχουν ενεργά σε κάθε διαδικασία που τους αφορά, να συνδιαμορφώνουν σχέδια, πολιτικές, ενεργήματα και δράσεις ανάπτυξης, να θέτουν και να ιεραρχούν σύμφωνα με τις επιλογές και τις ανάγκες τους τις βασικές προτεραιότητες της ζωής και της προκοπής τους,

- αξιοποιεί συνθετικά, συνεργιστικά, διεπιστημονικά και δημιουργικά τις δυνατότητες και τις προόδους της παιδείας, της παιδαγωγικής, της έρευνας και της τεχνολογίας, με τις παραδοσιακές γνώσεις, τις δεξιότητες και τις πολύτιμες εμπειρίες των ανθρώπων κάθε τόπου για τη λύση των προβλημάτων τους, γνώσεις οι οποίες πέρασαν από γενιά σε γενιά ως απόσταγμα σοφίας και πολιτισμική κληρονομιά στις συγκεκριμένες κάθε φορά συνθήκες αλληλεπίδρασής τους με τη φύση και τον «εξωτερικό» κόσμο, όχι όμως όπως αυτές γίνονται αντιληπτές από συμβατικές τεχνικές καταγραφής τους από «ειδικούς», αλλά όπως αυτές αβίαστα εκφράζονται από τους αυτόχθονες, αφού επιτευχθεί μαζί τους ένας κοινός κώδικας επικοινωνίας και κερδηθεί και τιμηθεί η εμπιστοσύνη τους από τους ερευνητές, τους μελετητές και τους διαπιστευμένους για την «ανάπτυξη» τους φορείς, που όμως δεν θ' αποφασίζουν πριν απ' αυτούς και χωρίς αυτούς γι' αυτούς,
- προσέχει και μαθαίνει:
 - από την κοινοτική ζωή, από τις συλλογικές δραστηριότητες, τις κοινοτικές εργασιακές πρακτικές και τα δίκτυα κοινοτικής αλληλεγγύης κάθε κοινωνικής οργάνωσης στον χρόνο και το χώρο,
 - από τα είδη της γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής, την βιοποικιλότητα, τις παραδοσιακές και πιο σύγχρονες αγροτικές πρακτικές και την διαίρεση της εργασίας στον αγροτικό τομέα (γεωργία, δασοπονία, κτηνοτροφία, αλιεία),
 - από τον τρόπο και τα ποσοτικά και ποιοτικά μεγέθη της επίδρασης και των επιπτώσεων μεγάλων υπερτοπικής σημασίας οδικών, συγκοινωνιακών και μεταφορικών γενικότερα, ενεργειακών, υδραυλικών, υδρολογικών κλπ. έργων τα οποία κατασκευάζονται στην ευρύτερη περιοχή αλλά πολυδιάστατα επηρεάζουν τους τοπικούς πολιτισμούς,
 - από τις παραδοσιακές χρήσεις γης, τις έγγειες διαρθρώσεις και τα ιδιοκτησιακά καθεστώτα κάθε τόπου,
 - από τις στρατηγικές, επιβίωσης, αντιμετώπισης της πείνας, της δίψας και της φτώχειας, προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και αξιοποίησης της γης, των φυσικών και των ανθρωπίνων διαθεσίμων κάθε τόπου,
 - από την οικογενειακή ζωή, τις κοινωνικές σχέσεις και τα σχετικά πρότυπα και ρόλους, τις μορφές απασχόλησης, τις τοπικές ευκαιρίες απόκτησης

εισοδήματος, τις θρησκευτικές, φυλετικές, τοπικές και εθνικές γιορτές, τη μουσική, τους χορούς, τους μύθους, την αρχιτεκτονική, την πνευματική και καλλιτεχνική δημιουργία, την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την παραδοσιακή εξάσκηση,

- από τις ατομικές και κοινοτικές αντιλήψεις για την ανάπτυξη και τις προτεραιότητές της και τις «αντιδράσεις» σε περιφερειακούς και εθνικούς σχεδιασμούς αλλά και δράσεις ανάπτυξης,
- από τους πολυδιάστατους εξωτερικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτισμικούς, πολιτικούς, βιομηχανικούς, επικοινωνιακούς και τεχνολογικούς επηρεασμούς και τις άμεσες, βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες συνέπειές τους στη φύση, την κοινωνία και τον πολιτισμό κάθε τόπου,
- από τις εθνικές, εθνοτικές, φυλετικές, θρησκευτικές, κοινωνικές και πολιτικές ιδιαιτερότητες και τις πνευματικέςπίστεις και πεποιθήσεις των κατοίκων, τις εντάσεις -εσωτερικές και εξωτερικές-, τις διενέξεις, τους πολέμους της ιστορικής πορείας κάθε τόπου και τις πολυσήμαντες συνέπειές τους,
- από τα ποσοτικά και ποιοτικά μεγέθη και τα επίπεδα του πληθυσμού, της υγείας, της βιοτεχνικής, βιομηχανικής, μεταλλευτικής και εξορυκτικής γενικότερα παραγωγής, των υπηρεσιών και τα σχετικά πρότυπα και τις συνθήκες απασχόλησης, συνδικαλισμού και αμοιβής της εργασίας,
- από τις αιτίες, τις μορφές, τα ρεύματα και τα μεγέθη μετανάστευσης και παλιννόστησης,
- από τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, πολιτισμικές και τεχνολογικές μεταβολές όπως αυτές φθάνουν σε κάθε τόπο,
- από τις συνέπειες φυσικών και τεχνικών καταστροφών, την απώλεια και την υποβάθμιση γαιών, εδαφών, δασών, βοσκών και υδάτων και τη ρύπανση, τη μόλυνση και τις σχετικές ασθένειες και τους τρόπους αντιμετώπισής τους κλπ.,

μ' άλλα λόγια, από τα στοιχεία, τα ειδοποιά χαρακτηριστικά και τα πρότυπα της πολιτισμικής οικολογίας κάθε τόπου, φυλής και έθνους.

Επιλεγόμενα

Με βάση τα παραπάνω η Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη προϋποθέτει και απαιτεί έναν καινούργιο πολιτισμό για την ανθρωπότητα. Τον πολιτισμό των πολιτισμών, που δεν μπορεί ν' ανθίσει παρά μόνο στο γόνιμο έδαφος της ειρήνης, της ανοχής, της δημιουργικής αλληλεπίδρασης και της ευγενούς άμιλλας των κρατών, των λαών και των ανθρώπων, της δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης, του μέτρου και του πλήρους και ισότιμου και από όλους σεβασμού των ανθρωπίνων, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων όπου γης, αλλά και του περιβάλλοντος και αντικειμενικά δεν μπορεί να συνυπάρξει με τον πολιτισμό της κυριαρχίας των αγορών και των αξιών της παγκοσμιοποίησής τους.

Αλλά ένας τέτοιος πολιτισμός δεν πέφτει ως το «μάννα» εξ ουρανού. Προϋποθέτει συνειδητούς, υπεύθυνους και ενεργούς πολίτες και νέες ώριμες και δυναμικές συλλογικότητές τους.

Ένα σχετικό κείμενο-σχέδιο πρόσκλησης του υπογραφομένου σ' αυτούς τους πολίτες του κόσμου δημοσίευσε την 1^η Ιουνίου 1992 η εφημερίδα «Ελευθεροτυπία» συνοδεύοντάς το με το παρακάτω εισαγωγικό σημείωμα.

«Το κείμενο που ακολουθεί, αποτελεί μια πρόσκληση στους "πολίτες του Κόσμου", ενόψει της Παγκόσμιας Διάσκεψης του ΟΗΕ για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, που αρχίζει μεθαύριο στο Ρίο ντε Τζανέιρο. Όσοι το διαβάσουν και το ενστερνισθούν, ας το προσυπογράψουν. Συντάκτης του είναι ο καθηγητής του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου Δημήτρης Ρόκος. Όσοι έχουν να προσθέσουν κάτι, μπορούν να το κάνουν γράφοντας στην "Ε". Ο ίδιος ο κ. Ρόκος το τιτλοφορεί, "σχέδιο κειμένου για την Ανάπτυξη της Ελληνικής Πρωτοβουλίας". Η "Ε", δημοσιεύοντάς το, το προσυπογράφει ευχαρίστως».

Εκτιμώντας ότι σήμερα, εννιά χρόνια μετά, και αφού έχουμε ήδη βιώσει και αναλυτικά μελετήσει και αξιολογήσει τους καρπούς της «βιώσιμης ή αειφόρου» ανάπτυξης (Ρόκος 1997, 1998, 2000), ευγενούς θυγατέρας του πολιτισμού του ανταγωνισμού και της παγκοσμιοποίησης, ως δογματικός και ιδιόρρυθμος πολίτης και πανεπιστημιακός μπορώ να υποστηρίξω τις αρχές, τις αξίες, τις αναγκαίες δράσεις και το περιεχόμενο του κειμένου αυτού με πληθώρα αντικειμενικών επιχειρημάτων, αδιάσειστων στοιχείων διεθνών οργανισμών και ερευνητικών κέντρων και

συγκεκριμένων παραδειγμάτων, επιτρέψτε μου να το μεταφέρω αυτούσιο εδώ, κλείνοντας την εισήγησή μου.

«Οι πολίτες του κόσμου που υπογράφουμε το κείμενο αυτό, ανεξάρτητα από εθνικές, ιδεολογικοπολιτικές, φιλοσοφικές και φυλετικές καταβολές:

- 1. **ΑΝΤΙΛΑΜΒΑΝΟΜΑΣΤΕ** την οριακή κρισιμότητα των πολυδιάστατων περιβαλλοντικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει το κοινό μας σπίτι, ο πλανήτης Γη σήμερα και συνεπώς την καταλυτική σημασία που μπορεί, κάτω από προϋποθέσεις, να έχουν για την ανθρωπότητα οι αποφάσεις της Παγκόσμιας Διάσκεψης του ΟΗΕ για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη.*
- 2. **ΣΥΝΕΙΔΗΤΟΠΟΙΟΥΜΕ** ότι πέρα από τις τεράστιες ευθύνες των κυβερνήσεων, των πολιτικοϊδεολογικών και κοινωνικών συστημάτων και των συναφών μοντέλων παραγωγής, ανάπτυξης και κατανάλωσης, τα οποία βασίστηκαν τελικά στον άκριτο μετασχηματισμό και την "καθυπόταξη" της φύσης, τον ανηλεή ανταγωνισμό και τη μεγιστοποίηση της απόδοσης και του κέρδους, **υπάρχουν και συγκεκριμένες μεγάλες δικές μας ευθύνες ως παθητικών, ανενεργών ή λιγότερο ενεργών πολιτών, που ανέχονται, ακολουθούν και στηρίζουν επιλογές, στάσεις και συμπεριφορές με προφανείς δυσμενείς επιπτώσεις στο φυσικό και πολιτισμικό μας περιβάλλον.***
- 3. **ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΥΜΕ** να συμβάλουμε ουσιαστικά, ατομικά και συλλογικά και μέσα κι έξω από κόμματα και κοινωνικές, επιστημονικές και επαγγελματικές οργανώσεις, στη συγκρότηση ενός διεθνούς δικτύου πολιτικών, κοινωνικών, πολιτιστικών, επιστημονικών και καλλιτεχνικών πρωτοβουλιών των πολιτών του κόσμου με στόχο:*

να στείλουμε οριστικά στο σπίτι τους τους χρεοκοπημένους πολιτικούς και τις κυβερνήσεις τους, που αφού σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό σχεδίασαν κι εφάρμοσαν πολιτικές, πολεμικού, ιδεολογικού, τεχνολογικού, βιομηχανικού και καταναλωτικού ανταγωνισμού με οδυνηρές για την ανθρωπότητα βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα συνέπειες, αυτή την κρίσιμη στιγμή δεν θα πάρουν άμεσα, αξιόπιστα κι αποτελεσματικά μέτρα:

 - για τη διατήρηση και προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος των λαών της Γης,*
 - για τη διάσωση των τροπικών δασών και την παρεμπόδιση της διάβρωσης, της ερημοποίησης και της υποβάθμισης των εδαφών,*

- για την ριζική αλλαγή των μοντέλων παραγωγής και κατανάλωσης, ώστε να μικρύνει το χάσμα Βορρά-Νότου και η συνεχιζόμενη μεταφορά πόρων από το φτωχό Νότο στον πλούσιο Βορρά, να μειωθεί η διαφορική υπερκατανάλωση ενέργειας, να σταματήσει ολοσχερώς η αναίτια πλέον κούρσα των εξοπλισμών, να μειωθούν οι δραματικά αυξανόμενες ανισότητες στον πρώτο κόσμο και να ελαχιστοποιηθούν οι εκπομπές των οξειδίων, κυρίως του άνθρακα, στην ατμόσφαιρα, η χρήση χλωροφθορανθράκων και η παραγωγή τοξικών αποβλήτων,
- για το ριζικό επαναπροσανατολισμό της παιδείας και της έρευνας, ώστε οι νέοι πολίτες του κόσμου, μέσα κι έξω από τα πανεπιστήμια, αλλά και στους χώρους παραγωγής και δημιουργίας, να είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται, να συνειδητοποιούν και να συνεκτιμούν με ολοκληρωμένο τρόπο την ευθύνη τους ως πολίτες, επιστήμονες κι εργαζόμενοι, μια που οι επαγγελματικές τους δραστηριότητες και επιλογές, αλλά και ο τρόπος ζωής τους μπορεί να στηρίζουν ολέθριες για τον πλανήτη μας και την ανθρωπότητα πολιτικές στάσεις και συμπεριφορές.

4. ΔΕΣΜΕΥΟΜΑΣΤΕ ως πολίτες να αντισταθούμε:

- στον κάθε φύσης και προέλευσης εκφυλισμό της δημοκρατίας,
- στη διαφορική κι υποκριτική ευαισθησία της "νέας τάξης" απέναντι στα δικαιώματα των λαών της Γης και
- στην προδιαγραφόμενη στα στρατηγικά κέντρα κι ελεγχόμενη δημιουργία και συντήρηση εστιών τοπικών και περιφερειακών συρράξεων, που με τη σειρά τους θα "νομιμοποιούν" τις παρεμβάσεις κι επεμβάσεις τους.

Μπορούμε και πρέπει να απομυθοποιούμε τεκμηριωμένα με ειρηνικούς και δημοκρατικούς τρόπους κάθε επίδοξο σωτήρα, κάθε ανέξοδο ευχολόγιο και κάθε "σωστική επιχείρηση" που αποφασίζεται για λογαριασμό μας και πάντα ερήμην μας.

5. ΔΕΣΜΕΥΟΜΑΣΤΕ ως χρήστες ή καταναλωτές: να μην εξυπηρετούμε τα παιχνίδια της ασύδοτης πια ελεύθερης αγοράς, που υπερπαράγει, καταστρέφοντας τη φύση και διασπαθίζοντας κι εξαντλώντας τα φυσικά διαθέσιμα του πλανήτη μας, την ώρα που η πείνα, οι ασθένειες, οι οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες, η ερημοποίηση, η περιθωριοποίηση και η μόλυνση του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος επεκτείνονται όχι μόνο στο Νότο, αλλά και στα γκέτο του Βορρά.

Μπορούμε και πρέπει να αρνηθούμε την παραπλανητική διαφήμιση, αλλά και τις επιβαλλόμενες πλασματικές ανάγκες και να ρυθμίσουμε εμείς με τις συνειδητές επιλογές μας τις σχέσεις προσφοράς και ζήτησης.

6. **ΔΕΣΜΕΥΟΜΑΣΤΕ** ως επιστήμονες, πανεπιστημιακοί ερευνητές και δημιουργοί να μη συμβάλουμε άκριτα στην καταστροφική για τη φύση και την ανθρωπότητα εκμετάλλευση των πορισμάτων του έργου μας και στην εμπορευματοποίηση κάθε αξίας, ευαισθησίας και ομορφιάς στη ζωή μας.

Μπορούμε και πρέπει να μη δεχθούμε να καταντήσουμε δορυφορικοί εργαστηριακοί υπηρέτες του εμπορίου και της βιομηχανίας, παραγνωρίζοντας τον κοινωνικό ρόλο του επιστήμονα και του δημιουργού και την ευθύνη μας ως πολιτών.

7. **ΔΕΣΜΕΥΟΜΑΣΤΕ** ως άνθρωποι να προσπαθήσουμε να μη συμβάλουμε με τις αδυναμίες μας, με τις κληρονομημένες στάσεις και τις βιασμένες συμπεριφορές μας στην επιβάρυνση του πλανήτη μας, στην εξαφάνιση της κοινωνικής αλληλεγγύης, στην υποβάθμιση της ποιότητας της ζωής μας και στο ανώφελο ζόδεμά της σε σκοπούς και στόχους που τα κάθε είδους συμφέροντα με χίλιους και συχνότατα εξαιρετικά ελκυστικούς τρόπους μας επιβάλλουν.

Μπορούμε να αρνηθούμε τις αγοραίες αξίες του συρμού, την πλύση εγκεφάλου του συστήματος και των μαζικών μέσων επικοινωνίας του και την ισοπεδωτική χειραγωγή μας από τους κάθε είδους εκπροσώπους του "παλιού", που επιβιώνουν ακμαίοι, αλλά και αναπαράγονται με ευθύνη μας.

8. **ΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ** ότι μια τέτοια προσπάθεια στις μέρες μας και δύσκολη είναι κι ανέφικτη για πολλούς από μας, αλλά και προορισμένη να αποτύχει για τους συμβιβασμένους ρεαλιστές.

Εμείς όμως έχουμε άλλη γνώμη.

Οι πολίτες του κόσμου, οι μέχρι σήμερα παροπλισμένοι, απογοητευμένοι κι ανενεργοί, συνειδητοποιούμε ότι η κρισιμότητα των περιστάσεων επιβάλλει την με ελεύθερη επιλογή μας χειραφετημένη συλλογική και ατομική πολιτική και κοινωνική μας δραστηριότητα, εκεί που ο καθένας μας νομίζει ότι μπορεί και θέλει να δράσει, χωρίς καμία καθοδήγηση, καμία ηγεσία, καμία χαρισματική ηγετική φυσιογνωμία και κανένα ψευδεπίγραφο όραμα.

Οι απλές, παλιές πανανθρώπινες αξίες της ειρήνης, της ομορφιάς, της κοινωνικής αλληλεγγύης, της αρμονικής ζωής με τη φύση και τους ανθρώπους και της χαράς της δημιουργίας, μας φθάνουν κι είναι πια καιρός να πάρουν την εκδίκησή τους.

Η νέα και μόνη ανερχόμενη δύναμη στον κόσμο μας είναι οι υποψιασμένοι, συνειδητοί, ώριμοι, δημιουργικοί, υπεύθυνοι, χειραφετημένοι και ενεργοί πολίτες του.

Γιατί μόνο αυτοί μπορούν να αλλάζουν τους ηγέτες τους με την ψήφο τους, να ενθαρρύνουν ή να αποθαρρύνουν πολιτικές με την εμπιστοσύνη τους, να ελέγχουν την αγορά με τη ζήτησή τους, να στηρίζουν αξίες με τη στάση και το παράδειγμά τους και ν' ανοίξουν ένα παράθυρο στην ελπίδα με την υπευθυνότητα και την κοινωνική τους πράξη.»

6. Αναφορές και άλλη σχετική βιβλιογραφία

Αμίν, Σ. "Συσσώρευση σε Παγκόσμια Κλίμακα", Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1975.

Amin, S. "Imperialism and Unequal Development", Harvester Press, Hassocs, 1977.

Ρόκος, Δ. "Θεμελιώδεις προϋποθέσεις για ένα σχέδιο αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης. Η περίπτωση μιας ελληνικής περιφέρειας. Από τη θεωρία στην πράξη", Συνέδριο "Εξουσία και Κοινωνίες στη Μεταδιπολική Εποχή", Χανιά 25-27 Αυγούστου 2000, Τομέας Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Πρακτικά, σελ. 173-196, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα, 2001.

Ρόκος, Δ. "Τεχνολογία, Πολιτισμός και Αποκέντρωση. Μια απόπειρα ολοκληρωμένης θεώρησης, προσέγγισης και ανάλυσης των πολυδιάστατων σχέσεων, αλληλεξαρτήσεων και αλληλεπιδράσεών τους στα επίπεδα της πολιτικής και της κοινωνίας", 2ο Διεπιστημονικό Συνέδριο "Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο για το Μέτσοβο. Τεχνολογία, Πολιτισμός και Αποκέντρωση", Ε.Μ.Πολυτεχνείο - Δήμος Μετσόβου, 3-6.6.1998, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, Μέτσοβο, Πρακτικά, σελ. 65-86, Ε.Μ.Π., 2001 και Ουτοπία, τ.41, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2000, Αθήνα, σελ. 121-135.

Ρόκος, Δ. "Οι Ολοκληρωμένες Αποδόσεις της Φυσικής και της Κοινωνικοοικονομικής Πραγματικότητας και ως Θεμέλιο Ιδεολογικής Ανάδρασης." στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, "Και τώρα τι; Το μέλλον της σοσιαλιστικής ιδέας στον 21ο αιώνα", Πρακτικά Δ' Πανελληνίου Συνεδρίου "Προβλήματα Σοσιαλισμού", Αθήνα, Ε.Μ.Π. 16-18.9.1994, Εναλλακτικές Εκδόσεις, σελ. 129-138, Αθήνα, 1999.

Ρόκος, Δ. "Η Φύση, η Αποστολή και ο Δημόσιος Χαρακτήρας του Πανεπιστημίου Σήμερα", 5ο Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο "Προβλήματα Σοσιαλισμού", με θέμα "Το Πανεπιστήμιο στην κοινωνία που αναδύεται", Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τομέας Φιλοσοφίας και Δήμος Χανίων, Χανιά 29-31.8.1997, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, σελ. 17-42, Αθήνα, 1999.

Ρόκος, Δ. "Η Διεπιστημονικότητα στην Ολοκληρωμένη Προσέγγιση και Ανάλυση της Ενότητας της Φυσικής και της Κοινωνικοοικονομικής Πραγματικότητας", στο: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τομέας Φιλοσοφίας "Φιλοσοφία, Επιστήμες και Πολιτική", 24-27.5.1996, Συγκομιδή προς τιμήν του Ομοτίμου Καθηγητή Ευτ.Μπιτσάκη (επιμ. Π.Νούτσος), Εκδ. Τυπωθήτω-Γ.Δαρδανός, σελ. 403-437, Αθήνα, 1998.

Ρόκος, Δ. "Ευρωπαϊκή ενοποίηση. Μια ολιστική προσέγγιση. Εννοιολογικές διασαφηνίσεις και προϋποθέσεις συνεργασίας και ολοκλήρωσης." Επιστημονικό Συνέδριο: "Ευρώπη. Ιδέες, συλλογικές νοοτροπίες και πραγματικότητες", Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σεπτέμβριος 1992 και Ουτοπία, τ.4, Δεκέμβριος 1992, Πρακτικά, σελ. 17-39.

Ρόκος, Δ. "Ο Ρόλος του Σύγχρονου Διεπιστημονικού Τεχνικού Πανεπιστημίου". Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, τ.6, Αθήνα, Δεκέμβριος 1991.

Ρόκος, Δ. "Ο διαλεκτικός χαρακτήρας της ανάπτυξης. Ένα διεπιστημονικό μεθοδολογικό εργαλείο για την προσέγγισή της." Συνέδριο "Η διεπιστημονική προσέγγιση της Ανάπτυξης." Ε.Μ.Π., Αθήνα, 1988, Επιστημονική Σκέψη, τ.44/1989 και Πρακτικά, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1990.

Ρόκος, Δ. "Θεμελιώδεις προϋποθέσεις ορθολογικής ανάπτυξης. Ανέφικτος ο προγραμματισμός χωρίς γνώση των διαθεσίμων πηγών." Οικονομικός Ταχυδρόμος, Απρίλιος, Αθήνα, 1967.

Sachs, Wolfgang (ed.) "The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power", Witwatersrand University Press, Johannesburg, 1992.

Schuurman, F.J. (ed.) "Beyond the Impasse", Zed books, London and N.Jersey, 1996.

Smith Adam "The Wealth of Nations", (1776), Methuen, London, 1961.

Σουμάχερ, Ε.Φ. "Το Μικρό είναι Όμορφο", (Μετάφραση Φαράντος Χοϊδάς και Όλγα Τρέμη), Εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα, 1980.

United Nations, Conference of Environment and Development, "Declaration on Environment and Development" and Agenda 21, U.N. 1992.

United Nations, "Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change", U.N., 1997.

United Nations Development Programme, "Human Development Report 1999, Oxford University Press, Oxford, 1999.

University of the United Nations, <http://www.unu.edu/>

World Commission on Environment and Development, "Our Common Future", Oxford University Press, Oxford, 1987.